

ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЛІТНІХ ДИТЯЧИХ ОЗДОРОВЧИХ ЦЕНТРАХ УКРАЇНИ

У статті висвітлюєно засади розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах. Під соціальною активністю розуміємо головну якість у характеристиці особистості-суб'єкта суспільних відносин, прояви соціальної діяльності підлітка, відповідальне й зацікавлене ставлення особистості до праці, суспільства, духовного й громадського життя. Основну увагу зосереджено на структурно-функціональній моделі та педагогічних умовах розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах.

Ключові слова: соціальна активність, дитячий оздоровчий центр, соціальне середовище.

Під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів освітня система в Україні зазнає якісних змін. У зв'язку з цим зростає значущість діяльності тих соціальних інститутів, які спрямовані на розвиток соціальної активності підлітків, особливе місце серед яких належить літнім дитячим оздоровчим центрам (далі – ЛДОЦ). У цьому контексті поглиблене дослідження процесу розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах України набуває виняткової актуальності, оскільки на сучасному етапі відсутня належна стратегія реформування сфери літнього оздоровлення та відпочинку дітей у дитячих центрах.

Соціальну активність на сучасному етапі переважно розглядають як процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища та вид взаємодії особистості чи соціальної групи із соціальним середовищем. Йдеться про сукупність найрізноманітніших форм, засобів і методів виховного впливу на дітей, а також організацію їх взаємодії, які дають змогу забезпечити найбільш сприятливі умови для розвитку соціальної активності підлітків.

Успішність і результативність цього процесу залежить від багатьох факторів: рівня засвоєння соціальних знань, умінь, навичок; рівня розвитку самосвідомості дитини; міри прояву в підлітка активної позиції щодо свого найближчого оточення; участі у виховному процесі педагогічних працівників тощо. У цілому ж результативність розвитку соціальної активності підлітків безпосередньо залежить також від осмисленого й цілеспрямованого виховного процесу.

Відповідно до Закону України “Про оздоровлення і відпочинок дітей” від 21 травня 2009 р. № 1402-VI, Типового положення про дитячу установу оздоровлення і відпочинку, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 року № 422, літній дитячий оздоровчий центр є одним із важливих соціальних інститутів, які на сучасному етапі здатні забезпечувати належний розвиток соціальної активності

молоді. У ньому, на відміну від школи чи громадських організацій, діти перебувають цілодобово. Літній дитячий оздоровчий центр стає однією із найперспективніших у виховному аспекті форм організації дитячого дозвілля й оздоровлення, оскільки час, проведений дитиною у закладі оздоровлення й відпочинку, може істотно вплинути на її становлення. Специфічні умови тимчасового дитячого колективу – інтенсивність спілкування та насиченість життєдіяльності – сприяють процесу формування в дітей навичок культури взаємин, який у колективах іншого типу може розгортатися протягом багатьох років.

Мета статті – окреслення концептуальних підходів до проблеми розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах.

Значний внесок у розробку соціально-педагогічної теорії і практики процесу розвитку соціальної активності здійснили такі зарубіжні вчені, як Т. Василькова, А. Дістервег, Д. Дьюї, Е. Дюркгайм, А. Іванов, П. Наторп та інші.

Основи теорії соціальної активності були закладені у працях таких дослідників, як Д. Андрєєва, Т. Верішиніна, Є. Вітенберг, Л. Корель, І. Мілоставова, А. Налчаджян, Б. Паригін, Л. Ростова, Л. Шпак, В. Ядов та інші.

Методичні проблеми соціальної активності особистості розроблялися Л. Буєвою, О. Зотовою, І. Кражевою. Активно аналізуються прикладні аспекти розвитку соціальної активності (Т. Стефаненко), проводяться дослідження із соціальної активності молоді у сфері освіти (Б. Єфімова, С. Мадорська, Н. Савотіна), досліджуються соціально-психологічні аспекти соціальної активності (Є. Вітенберг, Т. Снегірьова), соціально-культурні (Л. Васеха, В. Попов) та етнокультурні аспекти (В. Бабенко, С. Бурьков, А. Сусоколов та ін.).

Проблема соціальної активності як одна з ключових у сучасній вітчизняній соціальній педагогіці є об'єктом постійної наукової уваги таких учених, як О. Безпалько, І. Бех, А. Бойко, О. Бондаренко, М. Гоманюк, В. Задіора, І. Зверєва, А. Капська, Л. Міщик, А. Мудрик, Є. Назарук та інші.

Дослідженню виховних можливостей дитячих оздоровчих центрів присвячені праці Л. Байбородової, Ю. Буракова, А. Волохова, А. Цегляра, М. Оржеховської, А. Подобина, Н. Сидориної, Т. Сущенко та інших авторів.

Процес розвитку соціальної активності підлітків у ЛДОЦ сьогодні потребує нових підходів до організації їх діяльності, заснованих на розв'язанні соціально-моральних завдань, спрямованих на духовне зростання дитини, її соціально-емоційний розвиток тощо (О. Безкоровайна, О. Безпалько, І. Бех, О. Кононко, Т. Сущенко та інші).

Однак недостатня теоретична розробленість процесу розвитку соціальної активності підлітків в умовах літнього дитячого оздоровчого центру (педагогічні умови формування соціальної активності, її критерії й показники) потребує вдосконалення.

Результати аналізу практики підтверджують, що традиційні підходи до виховання в дитячому оздоровчому центрі не завжди дають позитивний результат у плані забезпечення належної соціальної активності підлітків. Головні причини цього обумовлені зростанням потреб дітей у сфері соціальних відносин, новою соціальною ситуацією в Україні, а також сучасною структурою, функціями та змістом діяльності дитячих оздоровчих центрів.

При цьому доводиться констатувати, що в останні роки спостерігається посилення освітніх акцентів і послаблення виховних функцій у діяльності освітньо-виховних установ додаткового типу. Педагоги позашкільних закладів на перше місце ставлять підтримку дитини в її особистісному зростанні, розвиток творчої й пізнавальної активності в професійно орієнтованій основній освітній діяльності установи.

Водночас основним і головним процесом включення індивіда в суспільство є соціалізація, у процесі якої дитина опановує певну соціальну роль або декілька ролей, знаходить своє місце в суспільстві, свої можливості для самореалізації [4]. Характерною рисою підлітків, порівняно з іншими суспільними (демографічними) пластами, є те, що цій групі властива крайня нестійкість інтересів, більша залежність від думок і точок зору оточуючих, високий рівень сприйняття негативного соціального досвіду взаємодії з оточенням і порівняно невеликий соціокультурний досвід [2].

У цьому контексті одним із ключових стає поняття “соціальної активності”, під якою розуміємо головну якість у характеристиці особистості-суб’єкта суспільних відносин (Т. Конникова, Т. Мальковська та ін.), прояви соціальної дієздатності людини (Н. Анікеев, Є. Малах та ін.), відповідальне й зацікавлене ставлення особистості до праці, суспільства, духовного й громадського життя (Л. Архангельський, Л. Гордін, І. Резанович та ін.).

При цьому, на нашу думку, поняття “соціальна активність” необхідно вивчати на базі системного, індивідуально орієнтованого, культурологічного, діяльнісного й аксіологічного підходів як складний, безперервний, багатофункціональний процес освоєння соціокультурних цінностей, що проходить у взаємодії з навколишнім світом та орієнтує особистість на формування здатності знаходити порозуміння із природою, світом, суспільством, самим собою.

Визначаючи роль дитячих оздоровчих центрів у сучасних умовах, учені виділяють різні їх пріоритетні ідеї: 1) вільний вибір видів і сфер діяльності; 2) орієнтація на особистісні інтереси, потреби, здатності; 3) можливість вільного самовизначення й самореалізації особистості; 4) єдність навчання, виховання й розвитку; 5) практико-діялісна основа освітньо-виховного процесу [6].

За таких умов створюються розвивальні можливості для інтелектуального, духовного, фізичного розвитку, задоволення творчих і освітніх потреб підлітків.

Таким чином, “соціальну активність підлітка” варто розуміти як складний процес оволодіння ним соціокультурними цінностями у взаємодії

з навколишнім світом, що й виявляється в єдності когнітивного (Ю. Аксьонова, Є. Голубєва, Ж. Піаже, В. Юркевич), мотиваційно-ціннісного (О. Бодалєв, О. Запорожець), діяльнісно-творчого (Є. Ануфрієв, В. Силє), рефлексивно-оцінного компонентів (В. Вєчніков, І. Кін, І. Семенов).

Аналізуючи підходи в розвитку соціальної активної підлітків, як основний варто виділити соціокультурний підхід. Соціокультурний характер освіти й педагогічної діяльності (Г. Гайсіна, М. Дуранов та ін.) є важливим показником якості додаткової освіти, її результатом, що прямо залежить від освітньо-виховного середовища установи.

При цьому гармонійний розвиток особистості підлітка може бути забезпечений тільки при взаємодії педагогів, родини й установ додаткової освіти, оскільки вони являють собою єдину соціальну систему й мають можливість забезпечити ефективну взаємодію з посиленням на системний підхід (Арістотель, Платон, Б. Спіноза, А. Богданов, Н. Вінер, Л. Віготський та ін.).

Особистісно-орієнтований підхід ставить у центр освітньо-виховної системи особистість того, кого навчають, розвиток його індивідуальних цінностей (Н. Нечаєва, В. Серикова та ін.). Концептуальні основи такого підходу відбиті в положеннях таких теорій: ідеї гуманізму (В. Сухомлинський, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.); педагогічна підтримка (О. Газман, В. Бистрова й ін.); ідеї розвитку особистості (Л. Віготський, А. Леонтєв та ін.).

Ефективний аналіз проблеми розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах неможливий без глибокого розуміння культурологічного підходу (Є. Бондарєвська, Т. Кисельова, Л. Коган, Н. Щуркова та ін.), який припускає розвиток соціальної активності як заходу саморозвитку людини в освітньому просторі. Саме такий підхід дає змогу в контексті нашого дослідження орієнтуватися не стільки на знання, скільки на виховання підлітка в літніх дитячих оздоровчих центрах з орієнтацією на духовно-моральні цінності, на активну перетворювальну діяльність, на виховання культури відносин тощо.

В основі діяльнісного підходу лежить уявлення про те, що різнобічно розвинена особистість формується в різноманітних видах діяльності. Процес виховання в літніх дитячих оздоровчих центрах при цьому висвітлюється з позиції особистісної обумовленості всіх його учасників. Концептуальні загальнонаукові основи цього підходу представлені у дослідженнях учених Л. Віготського, А. Леонтєва та ін.

Для аналізу специфіки соціокультурної діяльності в літніх дитячих оздоровчих центрах важливим видається також аксіологічний підхід (М. Коул, В. Тугаринов та ін.) Аксіологічний підхід до освіти й розвитку особистості виявляється в орієнтації особистості на соціокультурні цінності; визнанні людини найбільшою суспільною цінністю, здатною створити духовні й матеріальні цінності й задовольнити власні й суспільні потреби; визнанні, що соціокультурні цінності становлять ядро освіти й розвитку

особистості і набувають особливої значущості у діяльності установ додаткової освіти дітей.

Аналіз наявних теоретичних підходів до проблеми розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах дав нам змогу вибудувати власний погляд на цю категорію. Розвиток соціальної активності особистості, на наш погляд, являє собою цілісний процес (психобіологічний, соціальний і педагогічний) активної взаємодії особистості з навколишнім середовищем, пристосування індивіда до успішного функціонування в ньому, активного освоєння навколишнього простору з метою життєвого, професійного, соціального саморозвитку особистості.

Таким чином, спираючись на ціннісні пріоритети, саме літні дитячі оздоровчі центри здатні створювати максимально сприятливі умови для розвитку соціальної активності підлітків, а в основі процесу розвитку соціальної активності дитини мають бути принципи ціннісної орієнтації, природовідповідності, варіативності, гуманістичної спрямованості, педагогічної підтримки, центрації соціального виховання на розвиток особистості тощо. Саме тому поняття “соціокультурна діяльність літнього дитячого оздоровчого центру” доцільно визначати як спеціально організований процес, що забезпечує соціокультурний розвиток підлітків.

Для відбиття розуміння процесу розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах розроблена структурно-функціональна модель, яка включає такі блоки: цільовий, процесуальний, функціональний, організаційний і оціночно-рефлексивний.

Цільовий блок представляє взаємозв'язок соціального замовлення із поставленими завданнями й включає підходи (системний, індивідуально орієнтований, культурологічний, діяльнісний, аксіологічний) і мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діялісно-творчий і рефлексивно-оцінний компоненти розвитку соціальної активності підлітків.

Процесуальний блок представлений формами організації процесу розвитку соціальної активності. При виборі форм, методів і технології розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах доцільно орієнтуватися на їхню оптимальну комбінацію.

Функціональний блок визначає функції розвитку соціальної активності, яка виховує, формує, адаптує.

Для забезпечення успішного функціонування розробленої моделі в організаційному блоці визначені педагогічні умови, які пов'язують цільовий блок із процесуальним, визначаючи його змістовні особливості. До його складу входять педагогічні умови, виділення яких має здійснюватися з урахуванням наукових підходів і результатів дослідно-експериментальної роботи.

Оціночно-рефлексивний блок моделі повинен вибудовуватись у відповідності зі структурою розвитку соціальної активності й містити в собі рівні (низький – припустимий, середній – виконавчий, високий – ініціативний), критерії (самооцінка, рефлексія особистісного зростання, суспільно-громадянська позиція).

Висновки. Таким чином, виходячи з теоретичного аналізу, можна визначити комплекс педагогічних умов ефективності функціонування моделі розвитку соціальної активності підлітків у літніх дитячих оздоровчих центрах: 1) включення підлітків у соціокультурний виховний простір літнього дитячого оздоровчого центру; 2) розробка й реалізація програми “Розвиток соціальної активності підлітків”; 3) формування спрямованості підлітків на самопізнання, самореалізацію й самовдосконалення в соціокультурній діяльності.

При цьому, зважаючи на те, що тема пошуку нових педагогічно компетентних рішень у функціонуванні літніх дитячих оздоровчих центрів є відносно новою в українській педагогіці, вважаємо за потрібне повернути до неї увагу науковців і спровокувати дискусію з приводу концептуальних основ розвитку соціальної активності підлітків у так званих малих соціальних групах, до яких можна зарахувати й дитячі оздоровчі табори.

Список використаної літератури

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі / О. Безпалько. – К. : Центр наукової літератури, 2009. – 300 с.
2. Бовть О. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків / О. Бовть // Рідна школа. – 1999. – № 2. – С. 17–19.
3. Богдановська О. Засвоєння соціальних норм як складова шкільної соціалізації / О. Богдановська // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 98–104.
4. Василькова Т.А. Социальная педагогика : курс лекций / Т.А. Василькова, Ю.В. Василькова. – М. : Академия, 2000. – 440 с.
5. Воронина Г.А. Методика и технология работы социального педагога / Г.А. Воронина, П.А. Шептенко. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
6. Малько А.О. Соціальна педагогіка в школі: культурологічний аспект / А.О. Малько // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 36–40.
7. Мудрик А.В. Социальная педагогика / А.В. Мудрик. – М. : Академия, 2000. – 200 с.
8. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Капської. – К. : ЦУЛ, 2006. – 468 с.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2013.

Ткаченко И.В. Принципы развития социальной активности подростков в летних детских оздоровительных центрах Украины

В статье рассмотрены принципы развития социальной активности подростков в летних детских оздоровительных центрах. Под социальной активностью понимаем главное качество в характеристике личности-субъекта общественного отношения, проявление социальной дееспособности подростка, ответственное и заинтересованное отношения личности к работе, обществу, духовной и общественной жизни. Основное внимание сосредоточено на структурно-функциональной модели и педагогических условиях развития социальной активности подростков в летних детских оздоровительных центрах.

Ключевые слова: *социальная активность, детский оздоровительный центр, социальная среда.*

Tkachenko I. Principles of social activity among adolescents in the summer children's health centers in Ukraine

The principles of development of social activity of teenagers in the summer children's improving centers are considered in the article. Social activity is understood as the main

quality in the characteristic of the identity subject of the public relation, manifestation of social capacity of the teenager, the responsible and interested relations of the personality to work, society, spiritual and public life. The main attention is concentrated on structurally functional model and pedagogical conditions of development of social activity of teenagers in the summer children's improving centers.

Social activity is now mainly analyzed as a process of active adaptation of a person to conditions of social environment and as a kind of interaction of a person or social group with the social environment. The author means the complex of various forms, instruments and methods of educational impact upon children as well as their cooperation which enable the most comfortable conditions for the development of teenagers social activity.

The success of this process depends on many factors: the extend of recognition of social skills, the development of child's self-consciousness, the way of demonstrating its active position towards its social environment, the level of teachers' involvement in educational process etc. Generally speaking, the success of the development of the teenagers' social activity depends mainly on meaningful educational process.

The analysis of different methods which aim to develop the teenagers' social activity in summer health centres for children enabled the author to create a new vision of this problem. According to the author's opinion, the development of social activity of the individual is a holistic process (psychobiological, social and pedagogical) of the active interaction of a person with the environment, its ability to function successfully in this environment, of an active adaptation to the surrounding area.

As a result, basing on value priorities, it is the summer health centers for children who are able to create the most favorable conditions for the development of adolescents' social activity, and the process of the development of social activity of the child should be based on the principles of value orientation, variability, humanistic orientation, educational support, etc. That is why the concept of "social and cultural activities of the summer health center for children" should be considered as a carefully organized process that provides social and cultural development of adolescents.

Key words: social activity, children's improving center, social environment.